સુધરેલી રીત મુજબ

વર્નાક્યુલર ટેક્સ્ટ બુક્સ રીવિઝન કમીટીએ

તયાર કરેલી.

પહેલી ચોપડીના અર્થ.

(જેનો અક્ષર અર્થ; કવિતાની સમજુતી; પાઠનો સાર; ડ્રિલ; અઘરા શબ્દો; તથા જોડાક્ષરો.)

રચનાર—મેસર્સ. સા. ડી. શાહ એન્ડ કો૦

રચનારનુ ઠેકાણું—શાહપોર-સુરત.

પ્રસિદ્ધ કર્તા—C. M. Shah.

પ્રસિદ્ધ કરવાનું ઠેકાણું—શાહપોર-સુરત.

છાપનાર—નારાયણરાવ લક્ષ્મણરાવ નીકમ.

છાપવાનું ઠેકાણું—'શંકર' પ્રી. પ્રેસ. ચૌટા-પુલ-સુરત.

સને ૧૯૨૩] [સંવત ૧૯૭૯.

કિંમત રૂ. ૦-૨-૬

મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. કૃત.

પહેલી ચોપડીના અર્થ.

પાઠ ૧.

દિવાળી=વરસનો છેલ્લો દિવસ; આસો વદ અમાસ
અક્ષર=હરફ; દસ્કત,
નિશાળ=ભણવાનું ઠેકાણું
રજા=છુટ્ટી
છોડી=છોકરી
પાછી વળી=ફરી
ભેગી=સાથે; એકઠી
લીંપેગુંપે=છાણ મટોડું લગાડે
ધોળે છે=ચોપડે છે; છાંટે છે
સંજોરી=ધારી
ઘુઘરા=ઘુઘરાના આકારનો ઘઉંનો બનાવેલો ગળ્યો પદાર્થ
સાથીઆ=ચુનાની ફાક વગેરેના કાઢેલા ચિત્ર
આંગણામાં=બારણા આગળ
જમવાનું=ખાવાનું
લુગડાં=કપડાં
ઘરેણાં=દાગીના; જણસો
દારૂખાનું=આતસબાજી
ફોડે છે=સળગાવે છે
સૌ=બધા
ગીત=રાગથી ગાવું તે
ઘરઘર=ઘેરઘેર
ફટાકડા=ફટાકા
હરખાય=ખુશી થાય

સમજુતી—દીવાળીના દહાડામાં ઘેરઘેર દીવા સળગે છે અને ફટાકા ફડાફડ ફૂટે છે, તેથી છોકરાઓ ઘણા ખુશ થાય છે.

પાઠ ૨.

વાર=દિવસ
વિષે=બાબત
કચેરી=કોરટ બંધ રહે છે=રજા પડે છે
રવિ=સુરજ, સૂર્ય
દેવળ=દેહરૂં
કેડે=પછી
મુસલમાન=મુસલમાની ધર્મ માનનાર
જુમેરાત=ગુરુવારની રાત
પાછો=ફરીને; બીજીવાર
અઠવાડીઉં=સાત દિવસ

સમજુતી—પહેલો રવિવાર, બીજો સોમવાર, ત્રીજો મંગળવાર, ચોથો બુધવાર, પાંચમો ગુરુવાર, અને છઠ્ઠો શુક્રવાર આવે છે. (૧)

સાતમો વાર શનિ છે, તે છેલ્લો વાર ગણાય છે; એવી રીતે સાત દહાડાનું એક અઠવાડીઉં છે.

પાઠ ૩.

ફરતી=ચારે બાજુએ, આસપાસ
વાડ=કાંટાનો કે તારનો બનાવેલો આંતરો
દરવાજો=મોટું બારણું
માંહે=અંદર
ફૂલઝાડ=ફૂલ થાય તેવા છોડ
વેલ=વેલો; ભોંયપર પથરાતો છોડ
ચોગઠું=ચારે બાજુથી જડી લીધેલું લાકડાનું ઘર
વાવટા=નિશાન; ધજા
મોગરી=ઘંટ વગાડવાની લાકડાની હથોડી
મહેતાજી=માસ્તર; ગુરુજી
બેઠક=બેસવાની જગા
કલાકની શીશી=કલાક જાણવાનું સાધન
ગામ=જ્યાં થોડાં ફળીઆં અને ઘર હોય તે
નકશો=ગામ કે દેશનો ચિત્રેલો નમુનો
ચિત્રો=છબીઓ
ટાંગેલાં=લટકાવેલાં
ઘોડી=પાટીયું મૂકવાની બેઠક
કસરત=મહેનત કરી શરીરને મજબુત બનાવવું તે
માટી=મટોડી
મઝાની=સારી
અહીં=આ ઠેકાણે
રોજ=હમેશાં

પાઠ ૫.

ધોતલી=પોતડી; ધોતડી
અંગરખાં=ડગલી
મોજીઓ=નાના બૂટ; ખાસડીઓ
દરજી=લુગડાં શીવનાર
સુરવાલ=સાંકડા પાયચાનો લેંઘો
ફળીઉં=મહોલ્લો
કોટ=ડગલો
ઘઘરી=નાનો ચણીઓ
ઓઢણી=છોકરીઓને ડોકે તથા માથે ઓઢવાનું ત્રણ ગજનું લુગડું
પરીક્ષા=તપાસણી

પાઠ ૬.

ચોખ્ખાઈ=સફાઈ; સુઘડતાઈ
ચોખ્ખા=સાફ
મેલાં=ગંદાં; મેલવાળાં
બરાબર=સારી રીતે
ડીલ=શરીર
ગંદી=ખરાબ; ગોજી
અડાય=અડકાય
ફોલ્લો=ગુમડું; ચાંદું
ખસ=ઝીણી ફોલ્લી;

ખુજળી
ધોવડાવવાં=સાફ કરાવવા
ડાઘા=ટપકાં.
વાડો=ઘરની પાછળની ખુલ્લી જગા.

ગંદવાડ=ગોબરવાડ
નાથ=ધણી.
મોદ=ખાજરી.
કવિતા=ગાયન.
મુખડું=મોં

દીલ=મન.
જગનાનાથ=જગતના ધણી; પરમેશ્વર.

સમજુતી—મારો ઓટલો સાફ છે, અને મારા ઘરનો ચોક પણ સાફ છે; મારા લુગડાં સાફ જોઈને બધા લોક મને ચોકખો કહે છે (૧) મારું મોં સાફ છે, અને મારા હાથ પગ ચોકખા છે. મારા ચોકખા (પાપ વગરના) મનમાં પરમેશ્વર બિરાજે છે. (૨).

પાઠ ૭.

વરસગાંઠ=સાલગીરી; જન્મ દિવસ
ભાવ્યાં=પસંદ પડ્યાં; સ્વાદ લાગ્યા
ઝટ=જલદી.
ભાણો=બેનનો છોકરો; ભાણેજ.
કઢી=છાશમાં ચણાનો લોટ આદુ મરચાં હળદર નાખી ઉકાળેલી તે.
હાથ પણ અડાડ્યો નહિ-જરા પણ ખાધું નહિ.
બીડાં=પાનમાં ચુનો કાથો સોપારી વગેરે મુકી બનાવેલી પટ્ટીઓ

પાઠ ૮.

કાકો=બાપનો ભાઈ
કાકી=કાકાની વહુ
ભત્રીજો=ભાઈનો છોકરો
મામો=માનો ભાઈ; બાપનો સાળો
મામી=મામાની વહુ
ભાણેજ=બેનનો છોકરો; ભાણો
ફોઈ=બાપની બેન
ફુઓ=ફોઈનો વર
માસી=માની બેન
માસો=માસીનો વર
પીતરાઈ=કાકાનાં છોકરાં
મોળાઈ=મામાનાં છોકરાં
મસિયાઈ=માસીનાં છોકરાં
ફોઈઆત=ફોઈનાં છોકરાં
બનેવી=બેનનો વર
સાળો=વહુનો ભાઈ
સાળી=વહુની બેન
ઓરમાઈ=બાપ એક ને મા જુદી જુદી હોય તે; સાવકાં
સાવકી=ઓરમાઈ
મા એક અને બાપ

જુદા જુદા હોય
તે દૂધભાઈ કહેવાય
જમાઇ=છોકરીનો વર
વહુનાં માબાપ=છોકરનાં
સાસુ સસરા
વરનાં માબાપ=છોકરીનાં
સાસુ સસરા
છોકરો કે છોકરીના
સસરો એક બીજાને
વેવાઇ કહે છે.
છોકરા કે છોકરીની
સાસુ એક બીજાને
વેવાણ કહે છે.

પાઠ ૧૦.

મોટાં=મોટી ઉમરના,
વડીલ
પ્રમાણે=રીતે
પૂઠે=પાછળ
બાવાજી=બાપાજી
વખાણ=સારૂં કહેવું તે
માન=આવકાર

પાઠ ૧૧.

ઉજાણી=મીજબાની.
બબ્બે=બે બે
ક્યાં=કયે ઠેકાણે
આશોપાલવ=એક જાતનું ઝાડ (એનાં પાંદડાંનાં તોરણ બને છે)
વિના=વગર
પૌંઆ=ડાંગર પલાળી શેકી ખાંડીને બનાવેલા તે
ધાણી=જુવાર, મકાઇ વગેરેના દાણાને શેકી બનાવે છે તે
વઘારેલાં=વઘાર દીધેલ
ખારેકી=ખારેક જેવા
હળ=લોટને શેકી તેમાં ઘી ખાંડ વગેરે નાખી બનાવેલું તે
દાદી મા=બાપની કે માની મા
ગાંદેરી=ગંદેરમાં થતાં
શેતરંજી=જાડું સુતરાઉ બિછાનું
પાથરણું=બિછાનું
હાર=ઓળ
શાક=દૂધી, વેગણ, પાપડી વિગેરે
ચટણી=આદુ, મરચાં, કોથમીર, મીઠું વિગેરેને કુટીને બનાવેલી તે
ખુબ=ઘણું
મજા=રમુજ; ગમત
પછાડી=પાછળ
શરત=હાર જીત
થોભો=ઉભા રહો
જડ્યો=લાધ્યો
સઢ=વહાણ ચલાવવા માટે પવન ભરાવવા માટે બાંધેલું લુગડું
ચાલ=રીત
સુંદર=સારી

પાઠ ૧૨.

હોડી=સઢવાળો મોટો મછવો
રમત=ગમત; ખેલ
તાપ=તડકો, ગરમી
પણે=પેલે ઠેકાણે
એકઠાં=ભેગાં

તરફ=બાજુ
તળાવ=જેની ચારે બાજુએ જમીન અને વચમાં પાણી હોય તે
સહેલ=મજા; મોજ; ગમત

પાઠ ૧૩.

ખંડ=બૈરીની કાચળીના કપડાનો કસબી કકડો
કાચળી=બૈરાંનું કપડું
રડતી=રોતી
છાની=મુંગી; ચૂપ
હો=વારૂ
નજર કરી=જોઇ
ડાહી=શાણી; સમજણી

પાઠ ૧૪.

દેડકાં=પાણીમાં રહેનાર ચોપગાં પ્રાણી
પાળ=કોરણ; કોર; કાંઠા
ફેંકા ફેંકી=નાખાનાખી
ધડા ધડ=ધમાધમ
માર્યા જઇએ છીએ=દુઃખી થઇએ છીએ
અરે=ઓ
ખરી=સાચી
પ્રાણી=જીવ
ઇજા=દુઃખ; નુકસાન
સંભાળો=સાચવો
નુકસાન=બગાડ
કદી=કોઇ વખત
ખેલતાં=રમતાં
ભારી=ઘણું

સમજુતી—રમત ગમત કરતાં કોઇ વખત પણ કોઇને નુકસાન કરવું નહિ; નઠારી રીતે રમતાં ઘણું નુકસાન થાય છે.

પાઠ ૧૫.

દયા=મહેરબાની; રહેમ
ખીજ્યા=વઢ્યા
તળે=નીચે
ખુંદાય=ચગદાય; કચડાય
ફોફાં=ખોટી મહેનત
ઢોર=ગાય, ભેંસ, બળદ વગેરે ઘાસ ખાનારા પશુ
કામના=ખપના
સંભાળ=બરદાસ
વખતસર=બરાબર વખતે
સાફ=ચોકખી
નીરવાનું=નાખવાનું
સોળ=ઝપાટાની નિશાનિ. લાકડીના મારથી જે લીસોટા પડે છે તે
શાદ=ફેમ
ભૂલી=વીસરી
મજા=શક્તિ
ઉપરાંત=વધારે

પાઠ ૧૬.

એનઘેન=રમતનું નામછે
છુટો=બંધન વગરનો
દાવ=વારો
પહેલાં=અગાઉ
જણ=છોકરા
બંધ કરૂ=મીંચ

બાકીના=બીજા
વાંસો=પીઠ; બરડો
વારા ફરતી=એક પછી એક
દીવાઈન=આંખ બંધ કરવી તે
સમજ્યો=સમજ પડી
સેળભેળ=એકઠા
હોશિયાર=ચાલાક
પારખી=ઓળખી
સંતાવા=છુપાવા
અડશો=અડકશો
બચી જશો=વારો આવશે નહિ.
લાંબો વખત=ઘણીવાર
ઓળખ=પારખ
શાબાશ=ધન્ય;
બસ=ઘણું

સાર—આ રમતથી લાગવાનું ઈંદ્રિય, ધારણા શક્તિ વગેરે શક્તિઓ કેળવાય છે.

પાઠ ૧૭.

સાચ=સાચું; સાચીવાત
ગમ્યો=પસંદ પડ્યો
દેસાઇ-જાગીરદાર
છૈયાં=છોકરાં
ગાળ=ખરાબ બોલ
જુઠું=ખોટું
હેત=માયા; પ્યાર
વખાણ્યો=પસંદ પડ્યો
દેખે=જુએ
કાપે=કાપ મૂકે
કાપ=ચીરો
ગભરાયો=અકળાયો
સાચાબોલું=ખરું બોલનાર

પાઠ ૧૮.

વાઘ=ફાડી ખાનારૂં પટાપટાવાળું પ્રાણી
મશ્કરી=મજાક
પશતાવે=દીલગીર થાય
બચ્યા=ઉગર્યા
સીમ=ખેતર
અમથી=ખોટી; જુઠી
ધાજો=દોડી આવજો
આસપાસ=આજુબાજુ
શરમાઈ=લજવાઈ
ભોટું=ખરાબ; માઠું
તાણી=ખેંચી
રોવા=રડવા
[illegible]=ઠગવા
વારે=મદદે
વારે ધાયા=મદદે દોડી આવ્યા
સપડાય=ફસાય
જુઠાણું=ખોટાઈ; જુઠું
આખર=છેવટ
જન=માણસ

સમજુતી—જે માણસ બીજા માણસની મજાક કરે છે તે માણસ પહેલાં કે પછી ફસાય છે; ખોટાઈ જલદી જણાઈ આવે છે, અને આખરે તે જુઠો માણસ દીલગીર થાય છે.

પાઠ ૧૯.

જુક્તિ=કળા; યુક્તિ
પોકે પોક મૂકી=મોટે સાદે ઘાંટા પાડી
અલ્યા=કોઇને નામ દીધ વગર બોલાવવું તે
બચાવ=ઉગાર
આઘું=દૂર
એકેકને=દરેકને
કબુલ કરી=માની

પાઠ ૨૦.

ગરીબ=પૈસા વગરનો
અન્ન=અનાજ
ભિખારી=જેની પાસે ખાવા પીવાનું ન હોય તે, ભીખ માગનાર
ભજન=ઇશ્વરના ગુણ ગાવા તે
પુરા=પૂરતા; જોઇએ તેટલા
આંધળો=જેને બે આંખે દેખાય નહિ તે
ભીખ=માગી ખાવું તે
પગે અપંગ=પગે ખોડવાળો; લુલો; લંગડો
અપંગ=લુલો, લંગડો આંધળો, બહેરો વગેરે ખોડવાળો
દયા=મહેરબાની
ભગવાન=પરમેશ્વર
ભલું=સારું; કલ્યાણ

પાઠ ૨૨.

સરદાર=ઉપરી
સ્વપ્નું=ઉંઘમાં આવતા વિચાર
જંગલમાં=વનમાં
હરણી=હરણની માદા
રૂપાળું=શોભિતું
ઉપાડી=ઉંચકી
એકદમ=તરત
છલંગ=ફાળ; કુદકો
દેવતાઇ=દેવના જેવો
પુરુષ=માણસ

પાઠ ૨૩.

ઉંદરડી=ઉંદરનું બચ્ચું
રસોડું=રસોઇ કરવાની જગા; રાંધણી
ભરાઇ=સંતાઇ
ભાત=ખાંડેલા ચોખા
ખાવાનું=ખોરાક
સારા=ભલા
ઉપલા=ઉપરના
બાકું=કાણું
પોળી=મેપડવાળી રોટલી
મન=મરજી; ખુશી
મણા=ખામી; ખોડ
ઉંદરીઉં=ઉંદર પકડવાનું પીંજરું
ભોમજોગે=એકાએક
પાર=છેડો
વલે=હાલ; દશા
સાર=બાળકોએ મોટાની શિખામણ માનવી

પાઠ ૨૪.

કાંઠે=કિનારે
પોલ=પોલાણ
દર=કાણું; સાપ, ઉંદર

મકોડા, કીડી વગેરેને રહેવાનું ઘર
ઝેરી=ઝેરવાળો
પંખી=પાંખવાળા જનાવર; (ચકલી, પોપટ; કાગડા વગેરે પંખી કે પક્ષી કહેવાય)
ફૂંફાડો=ફૂં ફૂં અવાજ કરવો તે
ફેણ=સાપની પહોળી કરેલી ગરદન
છોલાય=ઘસાય; સોરાય
વળગીને=બાઝીને
ચટકા=ડંખ
ભોંય=જમીન
પછાડી=અફાળી
વાસ=પીમળ
પછાડા=તરફડીઆ
અંતે=આખરે; છેવટે
જોરાવર=જબરી
જીવ લીધો=મારી નાખ્યો
ઝાઝા=ઘણા
નબળા=જોર વગરના
વેર=અદાવત
નાગ=ફેણવાળો સાપ
પ્રાણ=જીવ

સમજુતી—જોર વગરના પણ ઘણા માણસ સાથે કોઇ પણ દિવસ વેર કરવું નહિ; જુઓ કે આ રીતે ઘણી કીડીઓએ મળીને મોટા સાપને પણ મારી નાખ્યો.

સાર—કોઇને હલકું ગણી તિરસ્કાર કરવો નહિ, તેમજ પોતાની શક્તિ વધારે છે એમ ધારી અહંકાર કરવો નહિ.

પાઠ ૨૬ મો.

ચતુરાઇ=હોશિયારી
કુંજો=ભોટવો
આમતેમ=આજુબાજુ
ફાંફાં=ખોટી મહેનત
ઉપાય=ઇલાજ
સૂઝી આવ્યો=જડયો
પાછી=બીજીવાર; ફરીને
મટાડી=દૂર કરી
નાચતો=કૂદતો
છુપાઇ=સંતાઇ
કાજે=માટે; સારૂ
કંકર=કાંકરી
ધીરજ=સબુરી
કઠણ=અઘરૂં
જલદી=થોડીવારમાં
પાર મુકાય=પુરૂં થાય

સમજુતી—લોટવામાંનું ઉંડું પાણી ઉપર લાવવા માટે કાગડાએ કાંકરા નાખ્યા તેથી પાણી ઉપર આવ્યું. તે આજ પીવું. (૧) મજુરી ને ડહાપણથી અઘરું કામ હોય છે, તે પણ થોડી વારમાં પુરું થાય છે; માટે તમે બધા તેવી રીતે ભલે કરી જુઓ. (૨)

સાર—અક્કલ અને ધીરજથી જેવું કામ થાય છે, તેવું ફાંફાં મારવાથી થતું નથી.

પાઠ ૨૭.

કાપણી=અનાજ ઘાસ વગેરે કાપવાનું કામ
આથમતા=આથમી જતા
વઢાઇ=કપાઇ
દાદાજી=બાપના ને બાપ. માના બાપ
સાદ=અવાજ [કરી
મલકાવી=હસવાજેવું મોં
બેટા=દીકરા
બાથમાં=બે હાથની વચમાં
બચ્ચી=બોકી: ચુંબન
ભાથું=ખાવાનું
તાજા=કામ કરવાની શક્તિવાળા
ઉનો=ગરમ
માખણ=દહીને વલોવવાથી છાશના ઉપર જે પીળો ને હલકો ચીકણો પદાર્થ તરી આવે છે તે.
વંતાક=વેગણ
દહાડીઆ=રોજથી મજુરી કરનારા
ભાણ=સુરજ
ભાણ બુડે=સુરજ આથમે
દાતરડું=અનાજ ઘાસ વગેરે કાપવાનું લોઢાનું વાંકું હથિયાર
ચાસ=ખેતરમાં હળે કરી પાડેલા આડા ઉભા લીસોટા
ચચ્ચાર=ચાર ચાર દહાડા આથમે=સાંજે

સાર—ખેડુતનો ખોરાક સાદો છે, પણ તેઓ મહેનતુ હોવાથી ઘણા મજબુત હોય છે; માટે આપણે મહેનત કરવી.

પાઠ ૨૮.

ખળાં=ખળીઓ
પાથરા=કાપીને ભોંયપર નાખેલા છોડ
ખળી=કણસલાંમાંથી દાણા જુદા પાડવા માટે લીંપી ચોકખી કરેલી જગા
ભોર=કણો

ટુહવ્યો=ખાલી ઝપી
હાલરાને=બળદની હારને
પગર=કણસલાંમાંથી દાણા છુટા પાડવા માટે તેનાપર ઢોરોને ચલાવે છે તે
પટલાણી=પટેલની બૈરી
ઉપણી=ઝાટકી
કુવળ=ઘઉંનું ઘાસ
કારભાર=કામકાજ
હેરખ=આનંદ; ખુશાલી
હરખ માતો ન હતો=ઘણીજ ખુશી થતી
હોસીલી=ઉમંગી [હતી
પગર ફેરવતી હતી=બળદને ફેરવી તેના પગવડે ઉબી કચરાવતી હતી
હાલરું=ઉંબીમાંથી ઘઉં અને ફોતાં છુટા પાડવા માટે તેના ઢગલાપર બળદને હારબંધ જોડી ફેરવવામાં આવે છે તે

પાઠ ૩૧.

ચંદ્રમા=ચાંદો
મેદાન=ખુલ્લી સપાટ જમીન
નીચે ઉતરી ગયો હતો=દેખાતો બંધ થયો હતો
આથમે=દેખાતો બંધ થાય
બપોર=દહાડાના બાર વાગવાનો વખત
રાત=સૂરજ આથમ્યા પછી તે પાછો ઊગે ત્યાં સુધીનો વખત
અજવાળું=ઉજાસ
ઝાંખો=તેજ વગરનો
ઝગઝગે=ચળકે
ઓટલો=ઘરને લગતો ચોતરો

પાઠ ૩૨ ભા. ૧.

ઢંકાઇ=દબાઇ; છુપાઇ
ફોરાં=છાંટા
જરૂર=ખપ; ઉપયોગ
પાલો=કુમળાં પાંદડાંનો જથો
બી=બીયાં
પોચી=નરમ
હમણાં=હાલ; આ વખતે
તળાવ=પાણી ભરાઇ રહેલો મોટો ખાડો
નદી=મીઠા પાણીનો વહેતો મોટો વહેળો
પવન=વા; વાયરો

પાઠ ૩૨. ભા. ૨.

થોભ્યાં=અટક્યાં
ચોકખી=સાફ
ગામડાં=નાનાં ગામો
છોડી=મૂકી
રેલો=પ્રવાહી પદાર્થનું વહેવું તે
રેલમરેલ=ચારે તરફ રેલા નીકળવા તે
બિચારા=બાપડા
પજડાતા=અકળાતા
તણાઇ=ખેંચાઇ
ઘેબરીઓ=ઘેબરના જેવા મીઠા

પરસાદ=ખાવાનું; જમવાનું
કારેલું=એક જાતનું કડવું શાક
નેવએ=નેવાંએ

સમજુતી—હે વરસાદ તું આવ, જેથી કરીને અમને ઘેબરના જેવું મીઠું ખાવાનું, ઉની ઉની રોટલી અને કારેલાનું શાક મળે. હે વરસાદ તું ઘણો આવ, કે જેથી નેવામાં પાણી આવે, અને નઠારી છોકરીને દેડકાં ખેંચી જાય.

પાઠ ૩૩.

રેતી=પથ્થરનો ઝીણો ભુકો
ભુકો=ઝીણી રજ
મટોડી=માટી
કહોળું=માટીવાળું
નીતરૂં=મેલ વગરનું; ચોકખું
ધારવાળાં=અણીવાળા
તાણી=ખેંચી, ઘસડી
ખરે છે=નીચે પડે છે
તળીએ=નીચે
રસ્તો=માર્ગ; વાટ
ચૂસી=શોષી

પાઠ ૩૪.

ભઠ્ઠી=મોટો ચુલો
સીંચ્યા=ગોઠવ્યા
છટવાડો=છટ પાડવા તથા પકવવાની જગા
કઠણ=સખત
પછાડવાથી=અફાળવાથી
ચીકણી=ચીકાશવાળી; (ચિકાશ ત્રણ જાતની હોય છે (૧)હાથે ચોંટે એવી (૨) ડાઘા પડે એવી (૩)તાણતાં તૂટે નહિ એવી)
કાણાં=બાકાં
કણક=કેળવેલો ઘઉંનો લોટ
ઘાટ=આકાર
ઘડો=ગાગરથી નાનું વાસણ; દોણીઓ
ગાગર=ઘડાથી મોટું વાસણ
કોઠી=અનાજ ભરી મૂકવાનું મોટું વાસણ
કોડીઆં=દીવા કરવાના માટીના ચલાણાં
ફરતા=ચોગરદમ; બધી તરફ

પાઠ ૩૫.

ધાતુઓ=ખનીજ પદાર્થો: (ધાતુમાં ચાર ગુણો ખાસ છે. (૧) ધાતુના કણો ચળકતા હોય છે. (૨) ધાતુઓ ભારે હોય છે. (૩) જમીનપર પડતાં ધાતુનો અવાજ થાય છે. (૪) ગરમી વહી શકે છે.

પિત્તળ=જસત અને તાંબાની મેળવણીની બનેલી પીળા રંગની ધાતુ

લુહાર=લોઢાનો ઘાટ બનાવનાર

ધમણ=દેવતા ફુંકવાનો સંચો

સળીઓ=ગજીઓ

ખૂબ=ઘણું

લાલચોળ=ઘણુંજ ગરમ

એરણ=સોની, લુહાર વગેરે જે પર મૂકી ટીપે છે તે

હથોડો=ધાતુઓ ટીપવાનું લોઢાનું ઓજાર; મોટી હથોડી

ટીપ્યો=ઘડ્યો

જતરડો=તાર ખેંચવાનું હથિયાર

સોનું=પીળા રંગની કીમતી ધાતુ

રૂપું=ધોળા રંગની કીમતી ધાતુ

તાંબું=લાલ રંગની ધાતુ

કલાઇ=ધોળા રંગની ધાતુ (એ રૂપા કરતાં નરમ હોય છે)

સીસું=ધોળા મેલા રંગની ધાતુ

સોનું, રૂપું, તાંબું, લોઢું, સીસું, જસત, કલઇ, અને પિત્તળ એ ધાતુઓનું ઓળખાણ કરાવવું અને તેનો તફાવત સમજાવવો.

પાઠ ૩૬.

નાણું=ચલણી સિક્કો

શેઠ=શાહુકાર

પૈસો=ત્રણ પાઇની કિંમતનો તાંબાનો સિક્કો; સવાટો; દોઢીયું.

ઢબુ=બે સવાકાની કિંમતનો તાંબાનો સિક્કો; બે સવાકા; અઢીકો.

અધેલો=અડધો પૈસો; દોઢપાઇ; દોઢપાઇની કિંમતનો તાંબાનો સિક્કો

રૂપીઓ=સોળ આનાની કિંમતનો રૂપાનો સિક્કો

અડધો=આઠ આનાની કિંમતનો રૂપાનો કે નીકલનો સિક્કો.

પાવલી=ચાર આનાની કિંમતનો રૂપાનો કે નીકલનો સિક્કો.

બેઆની=બે આનાની કિંમતનો રૂપાનો કે નીકલનો સિક્કો.

મહોર=પંદર રૂપીઆની કિંમતનો સોનાનો સિક્કો; ગીની

આની=ચાર સવાકાની કિંમતનો નીકલનો સિક્કો

વટાવ્યા=છુટા પૈસા લીધા [મહોર

૧૫ રૂપીઆ=એક ગીની

૨ અડધા=૧ રૂપીઓ.

૪ પાવલી=૧ રૂપીઓ

૮ બેઆની=૧ રૂપીઓ	૩૨ ઢબુ=૧ રૂપીઓ	૧૨૮ દોઢપાઇ=૧ રૂપીઓ
૧૬ આની=૧ રૂપીઓ	૬૪ સવાકા=૧ રૂપીઓ	૧૯૨ પાઇ=૧ રૂપીઓ

સૂચના—નાણાંની ધાત ધોરણ પહેલાના “સુખગણિત શિક્ષક” માં જુઓ.

ટીપ—પૈસાને કાઠિયાવાડમાં કાવડીઉં; ગુજરાતમાં જંઇ; સુરતમાં સવાકો; અને મુંબઇમાં દોઢીઉં કહે છે.

પાઠ ૩૭.

કુહાડી=લાકડાં ફાડવાનું લોઢાનું ઓજાર
સોય=લુગડાં સીવવાનું લોઢાનું ઓજાર
લક્કડફોડા=લાકડાં ફાડનારા
તકરાર=રકઝક; વઢવાડ
ધાર=અણીદાર કોર
ચીરું=ફાડું
મુદર=કુહાડીના માથા પરનો ભાગ; કુહાડીનો ઉપલો ભાગ
તોલે=બરાબર
નાકું=કાણું
અણી=તીણો ભાગ
ચળકાટ=ઝગઝાટ
મોટાઇ=વડાઇ
કોદાળી=જમીન ખોદવાનું લોઢાનું ઓજાર
ગઢી=બઢી
દીકરી=છોકરી
પેદા થયા=નીકળ્યા

સાર—આ દુનિયામાં બધી વસ્તુઓ ઉપયોગી છે; માટે કોઇએ બડાઇ મારવી નહિ.

પાઠ ૩૮.

વાડી=ફૂલફળવાળી જગાનો નાનો ભાગ
માળી=ફૂલ વેચનાર; છોડ ઉછેરનાર
ફૂલઝાડ=ફૂલ થાય તેવા છોડ અથવા ઝાડ
ક્યારા=આસપાસ પાળ કરેલી હોય એવી જગા
ચોરસ=ચાર ખુણાવાળો આકાર
ગલગોટા એક જાતનું લાલ પીળા રંગનું ફૂલ
ફળે છે=ફળ આપે છે.
દાડમ=દાડમડીનું ફળ
જમરૂખી=જમરૂખનું ઝાડ
પક્ષી=પંખી; પંખવાળા જાનવર
ડાળી=થડમાંથી નીકળેલો ફાંટો

લાંબા ગોળ=લંબગોળ

મધપુડો=મધમાખીને રહેવાનું ઘર

મધમાખી=મધ બનાવનારી માખી

મધ=મધમાખીએ ફૂલમાંથી મિઠાશવાળો પ્રવાહી ચૂસેલો પદાર્થ

કોસ=કુવામાંથી પાણી કાઢવાનો ચામડાનો કોથળો

આવ્યો રામ=કોસ ઉપર આવ્યો

થાળું=કુવાના મથાળા પર પાણી ભરવાને ઢાળ પડતું બાંધેલું તે

લલકારતો=લહેકારી બૂમો પાડતો.

નીક=પાણી જવાનો રસ્તો

લીલાછમ=ઘણાંજ લીલા.

પાઠ ૩૯.

છોડવા=નાના છોડ

ઉમેડી=મૂળમાંથી ઊંચી

મુળીઉં=મૂળ

દાંડી=ડાળી

ફુલી=ખીલ્યા વગરનું ફૂલ

જીવતા=જીવવાળા

સુકાઇ જાય=ચીમળાઇ જાય

પથરાઇ=ફેલાઇ

વેલા=ભોંયપર પથરાતા છોડ

પાઠ ૪૦.

ટટાર=સીધા

છાલ=ઝાડની ચામડી

ખરબચડી=ખાડા ટેકરા વાળી.

પાઠ ૪૧.

ગલફી=ગલકાનો વેલો

વળગી=બાઝી

છાપરૂં=ઘરનો ઉપરનો ભાગ જેપર નળીઆ હોય તે

વીંટળાઇ=લપેટાઇને

આરીઆના=કુમળા ચીભડાના

દોરડી=દોરી

અંતરે=છેટે

ગાંઠા=ગાંઠ

પાઠ ૪૨.

કેરી=આંબાનું ફળ

આંબો=કેરીનું ઝાડ

મોર=આંબા આમલીનાં ઝીણાં ફૂલ

તાપે=તડકે

ભાર=બોજ

નીચી નમતી=લચી જતી

ગોટલો=આંબાનું બી

ગોટલી=આંબાના બીનું ઢાંકણું

ઘોળજે=દાબી દાબીને પોચી કરજે

ભગવાને=પરમેશ્વરે

જતન=સંભાળ

ઢીલો=પોચો

ઢીટું=ઢીલું

પાઠ ૪૩.

ધીમે=હળવે
હીંડે=ચાલે
ભસતો=ભો ભો કરતો
સામી થાય છે=લડવાને તૈયાર થાય છે.
અમળાઇને=વળખાઇને; ચરડાઇને
જડબાં=ડાચાં
વાગોળવું=ખાધેલું પાછું મોંમાં લાવી ચાવવું
નિરાંતે=સુખે; નચિંતે
ઉપાડે=ઉંચકે
ખરી=ગાય ભેંસ વગેરેના પગના તળીઆનું હાડકું
ફાટ=ચીરો
ખાડા=ખાબોચીઆં
જોરાવર=જબરી
વગડાઉ=જંગલી; જંગલમાં રહેનારા
પુરી પડે=હંફાવે; બર આવે.

પાઠ ૪૪.

લાગ=દાવ, વખત
ટોળામાંથી=જથામાંથી
છટકી=નાસી
ડુંગરા=નાના ટેકરા
ચારો=લીલું ઘાસ
માંડી=ગોઠવી; મૂકી
ઠરતા=થોભતા
કૂદકો=છલંગ; ફાળ; ઠેકડો,
ચત્તુંપાટ=બરાબર ચત્તું
ભરવાડા=ઘેટાં બકરાં ચારનાર
ફેર=ફરક તફાવત
મજબુત=બરાબર
ઓછા=થોડા
ઊન=ઘેટાના વાળ

પાઠ ૪૫.

મીઠું=મિઠાશ વાળું
ગુણ=ફાયદો.
ઠંડું=ટાઢું
ઉનું=ગરમ
બગડી જાય=ફાટી જાય
ચોકખું=મેલ વગરનું; માંજેલું
આંચળ=થાન
મેલ=કચરો
દાણો=અડદ, ગુવાર વગેરે
જણસો=વસ્તુઓ; ચીજો
છાશ=દહીંમાં પાણી નાખી વલોવવાથી બને છે તે
તાવીને=ગરમ કરીને
શીખંડ=દહીંમાં ખાંડ નાખી છણવાથી બને છે તે
લોચો=લચકો
માવો=દૂધને બાળી બાળીને લોચા જેવું કરે છે તે
પેંડા=માવામાં બુરૂ નાંખી ગોળી બનાવે છે તે
તર=મલાઇ
દૂધપાક=દૂધને ઉકાળી

ખાંડ ચોખા નાખી
બનાવેલો પાક
બારદી=આવો થતાં
પહેલાં બુરૂ નાખી
બનાવેલો પદાર્થ

પાઠ ૪૬.

પ્રાણુ=જેને જીવ છે અને
તે અહીંથી તહીં
હરીફરી શકે છે તે
છેલ્લી=છેવટની
ડાઘીઆ=કુતરાનું નામછે
સભા=મંડળી; ટોળી
ઉપરી=મોટો; વડો
ઠરાવ્યો=નક્કી કર્યો
ટીપુ=કુતરાનું નામ છે
ચાલાક=હોશિયાર;ચંચળ
કારકુન=મહેતો;લખવાનું
કામ કરનાર
ચુપચુપ=મુંગા
અંતે=આખરે; છેવટે
ગંધ=વાસ
શિઆળ=ઝાડીખાનાર
કુતરા જેવું જનાવર

રીઝે=ખુશ થાય
માંસ=ગોસ
અણીવાળા=તીણા
દાઢ=બેવડા દાંત
કરકરા=બરછટ; નરમ
નહિ તે
ફુટતો=બહાર નીકળતો
ધણી=માલીક
જે=જય; ફતેહ

પાઠ ૪૭.

ચાંચ=પક્ષીનું મોં
સખર્ડા=એક જાતનું પક્ષી
કબુતર=એક જાતનું પક્ષી
કીડા=પેટે ચાલનાર
જીવડા
જીવડાં=જંતુ; નાના જીવ
માળા=પક્ષીના ઘર

પાઠ ૪૮.

પાંજરૂં=પીંજરૂં;(પોપટ,
ઉંદર, કોયલ, તીતર,
વાઘ, સિંહ વગેરેને
માટે બનાવે છે તે)
બુચો=ખાંખા વિનાનો

તરબુચ=એક જાતનું ફળ
કકડો=ટુકડો
કા. કા=કાગડાનું બોલવું
ફેર=તફાવત; ફરક
જીવજંતુ=નાના જીવડાં
કોહેલું=કોહી ગએલું;
બગડી ગએલું
સડેલું=સળી ગએલું;
જીવડાં પડેલું
પાછળ=પછાડી
લાલ=રાતી
નાકેથી=નાકેથી
ભાવ્યું=પસંદ પડ્યું
કુદતો=કુદકા મારતો
ચોક=ઘરની વચમાંની
છોબંધ ખુલ્લી જગા

પાઠ ૪૯.

રકાબી=તાસક
હલાવ્યું=એક રસ કર્યું
વાહ=શાબાશ
નારંગી=નારંગીના જેવો
રંગ
સરખે ભાગે=બરાબર

પાઠ ૫૦.

પારણું=લાકડાના ચોકડાનું ઘોડીયું
ઝોળી=ચાર છેડા બાંધી લઈ વચમાંથી ઝુલતો રાખેલો લુગડાનો કકડો
પાસું=બાજુ
પાંગરા=ઝોળીએ ભેરવવાની લાકડીઓ
દોયણાં=ઝોળી બાંધવાની દોરી
ઝાપટી=ખ ખેરી
મોભ=ઘોડીઆની વચમાંનો આડો થાંભલો
ભેરવ=વળગાડ
ભમરી=લાકડાની ફુદડી; ચકરડી
પાયા=પગ
પોચી=સુંવાળી; નરમ; ખુ ચે નહિ એવી
ગોદડી=નાનું ગોદડું
હીર=રેશમ
ઝુલાવવા=હલાવવા
હાલરડું=બાળકને ઉંઘાડવાનું ગીત; હાલો
ધુમણું=પારણાં કે ઘોડીઆમાં સુવાડીને ગાતાં ગાતાં દોરી ખેંચી હીંચકા નાખવા તે
ગીતે ધુમણું બાંધું=હાલરડાં ગાઈ હીંચકા નાખું
રંગીલ=રંગીલો
પોઢો=સૂઓ
હેતે=વહાલથી
ઝુલાવું=હીંચકા નાખું
પધારવું=બેસાડું
ચીતરેલ=ચીતરેલી
પઢાવું=શીખવું, ભણાવું
મોરલો=મોર
મઢાવું=જડાવું
મખમલ=એક જાતનું સુંવાળું કપડું
તળાઈ=ગાદલું; ગદેલો
તાજી=નવી
ચિનાઈ=ચીન દેશમાં બનેલી
સેજ=પથારી
બિછાવું=પાથરૂં
હીંચોળું=હીંચકા નાખુ
ધેરાં ધેરાં=મધુરાં મધુરાં
લાડકડા=લાડકા; વહાલા

સમજુતી—હાલરડું વહાલું લાગે છે. હા મારા ભાઈને (છોકરાને) હાલરડું વહાલું લાગે છે; તેથી હું ગીત ગાતાં ગાતાં દોરી ખેંચીને હીંચકા નાખું. હે રસીલા તમે રંગેલા પારણામાં સુઈ જાઓ, તો હું તમને ઘણા હેતથી હીંચકા નાખું. ભાઈને પારણે ભમરીઓ જડાવું અને પુતળીઓ બેસાડું, ભાઈને હાલરડું વહાલું લાગે છે. (૧)

પારણે ચીતરેલી ચાંચની ચકલી, અને ભમતો હોય એવી રીતે પોપટ બેસાડું; ભાઇ તારે સારી રીતે રમવા માટે મોરને સોનાથી જડાવું, ભાઇને હાલરડું વહાલું લાગે છે. (૨) પારણામાં મખમલ અને મશરૂની નવી તળાઇઓ પથરાવું અને તેના ઉપર ચંપાના ફૂલની તરેહવાળી ચીનાઇ ચાદર પાથરૂં, ભાઇને હાલરડું વહાલું લાગે છે. (૩) મારા વહાલા ભાઇ હું પારણે રેશમી દોરી બાંધી તને હીંચકા નાખું અને તને ઉંઘ આવે એવાં મીઠાં ગીત ગાઉં; હે લાડકડા ભાઇ તમે ઉંઘીને ઊઠશો ત્યારે તમારા ગજવામાં ખાવાનું ઘાલીશ. (મતલબ કે ઊંઘીને ઊઠયા પછી તને ખાવાનું આપીશ)ભાઇને હાલરડું વહાલું લાગે છે. (૪).

પાઠ ૪.	માન=આબરૂ	ચોડી=લગાડી
નિશાળીઆને બોધ.	ગુરુ=મહેતાજી; માસ્તર	ચિત્ત=મન
ઇશ્વર=પરમેશ્વર	સમા=જેવા; બરાબર	શિક્ષા=શિખામણ; બોધ
નિત્ય=રોજ; હંમેશાં	જ્ઞાન=સમજણ; અક્કલ	રૂડી=સારી
નિત=રોજ; હંમેશાં	તજવું=છોડી દેવું; કાઢી નાખવું	રીત=ચાલ
પરોઢીએ=સૂરજ ઊગતા પહેલાં		પેર=રીત; પેઠે
	અંગ=શરીર	નીસરી=નીકળી
તમામ=બધા; સઘળા	હળીમળીને=સંપીને	પાંસરૂં=સીધું; રખડયા વગર
દો=આપો	સંગ=સોબત; દોસ્તી	

સમજુતી—હંમેશાં સૂરજ ઊગતા પહેલાં ઊઠવું અને પરમેશ્વરનું નામ દેવું; પછી દાતણપાણી કરી લઇ નહાઇને બધા પાઠ તૈયાર કરવા. (૧) માબાપ કહે તેમ કરો અને વડીલની સાથે વિવેકથી ચાલો; મહેતાજીને બાપ જેવા ગણો, તેથી સારી સમજણ મળશે. (૨) કદાપિ જૂઠું બોલવું નહિ, અને શરીરમાંથી સુસ્તાઇ કાઢી નાખવી

(મતલબ કે કામ હોંસથી કરવું અને વાર લગાડવી નહિ) બધા સાથે સંપીને ચાલવું, અને સારી સોબત રાખવી. (૩)

રોજ નિશાળે જવું અને મન લગાડીને ભણવું; મહેતાજીની શિખામણ માનવી અને સારી ચાલ ચાલવી. (૧) ભણતી વખતે મન રમતમાં રાખવું નહિ, એ તમે સારી પેઠે સમજો. નિશાળેથી છુટયા પછી સીધા ઘેર જવું (મતલબ કે રસ્તામાં રખડવું નહિ) (૨)

પાઠ ૯.	પંપાળીને=હાથ ફેરવીને	હાલો=ઉંઘ આણવાનું ગીત
મા સંબંધી કવિતા	મુખ=મોઢું	
સર્વ=બધાં	દુખડાં=દુ:ખો	પેટ ભરીને=ધરાઇને
જોઇ=દેખી	મીઠા=સારા	માડી=મા
હરખાઉં=ખૂશ થાઉં	કલોલ=મજા; આનંદના શબ્દો	નવ=નહિ
ચાંપે=દબાવે		સૌથી=બધા કરતાં
સાથ=સાથે	ખાવું=ખાવાનું	હેત=વહાલ; પ્યાર
બોકી=બચ્ચી; ચુંબન	મારી જાત=મારૂં શરીર	અપાર=ઘણું જ
બાથ બીડે=બે હાથ પહોળા કરી છાતી સાથ દબાવે	લગાર=જરા	આભાર=પાડ; ઉપકાર
	તે વાર=તે વખતે	
	ઉંઘાડવા=ઉંઘ લાવવા	

સમજુતી—માને જોઇને બહુ ખુશ થાઉં છું. અને દોડતો દોડતો તેની સામે જાઉં છું; મા મને લઇને છાતી સાથે દબાવે છે. બચ્ચી કરીને બે હાથ પહોળા કરીને દબાવે છે. (૧) ખોળામાં લઇને મને ધવરાવે છે. અને શરીરપર હાથ ફેરવીને ખુશ થાય છે. મારૂં મોઢું જોઇને (મને જોઇને) હરખાય છે, અને પોતાનાં બધાં દુ:ખો ભુલી જાય છે. (૨) પંખી આનંદથી બોલતાં હોય તેના જેવા મારા

બોલ મીઠા લાગે છે; મા મને સારૂં સારૂં ખાવાનું આપે છે, અને મારા શરીરની સંભાળ રાખે છે. (૩) મને જરા રડતો જાણીને તે વખતે ગભરાતી ગભરાતી દોડી આવે છે; જો હું હસું અને રમું તો તું બહુ ખુશ થાય છે અને મને ઉંઘાડવાને માટે તું હાલરડાં ગાય છે. (૪) જો હું માંદો પડું તો તું ઓસડ પાય છે, અને તું (માડી) પણ પેટ ભરીને ખાતી નથી: બધા કરતાં તારૂં હેત ઘણુંજ છે, માટે હું તારો ઘણો પાડ માનું છું. (૫)

પાઠ ૨૧.	અગણિત=ગણાય નહિ એટલા	દીએ છે=આપે છે
પરમેશ્વરના ગુણનું ગાયન.	ઉજાસ=અજવાળું	પાળે=પોષણ કરે
	કાજ=માટે	દેવા=આપવા
ચંદ્ર=ચાંદો	ઉપયોગી=ખપની; જરૂરની	સર્જવી=પેદા કરી
વીસરૂં=ભુલું	હવા=પવન	કામ=ઠેકાણું
પ્રભુ નામ=પરમેશ્વરનું નામ	દામ=પૈસો	પાન=પાંદડાં
		સેવક=દાસ

સમજુતી—ભગવાનનું ભજન ભૂલીશ નહિ, હું કદી પણ ભગવાનનું ભજન ભૂલીશ નહિ. પરમેશ્વરે અજવાળાને માટે ચંદ્રમા, સુરજ અને ગણાય નહિ એટલા તારા બનાવ્યા છે, હુ કદી પણ. (૧) ઘણી જરૂરની જે હવા તે તેં આપી છે તેના કંઇ પૈસતા નથી. હું કદી પણ. (૨) તું વરસાદ વડે અનાજ આપે છે અને બધા જીવોનું પોષણ કરે છે. હું કદી પણ૦ (૩) દુધ દહીં આપવાને માટે તેં ભલી ઢેકાણે ગાય અને ભેંસને પેદા કરી છે. હું કદી પણ૦ (૪)

તેં ઝાડ, પાંદડાં, ફૂલ, ફળ, આંબો, ગુલાબ, બદામ વગેરે બનાવ્યાં છે. હું કદી પહ્યુ० (૫) તમે મહેરબાની કરી મને ઘણી વિદ્યા, સુખ અને હિંમત આપો. હું કદી પહ્યુ० (૬)

પાઠ ૨૫.

મા બાપની ચાકરી

લુલા=લંગડા
સેવા=ચાકરી
અમાપ=ઘણી
કે'=કહે ધન=પૈસા
તીરથ=જાત્રા
પારખી=જોણી
કાવડ=વાંસને બે છેડે શીકા બાંધી બનાવેલું તે
મનસુબો=વિચાર
માતપિતા=મા બાપ
તે વારે=તે વખતે
ધન ધન=વાહ વાહ
સારા=ચાકરી કરે એવા
સંતાપ=મનનું દુઃખ
જેવારે=જે વખતે; જ્યારે
આશીશ=ભલું થજો એમ કહેવું તે
ફરજ=પોતે કરવાનું કામ
બજાવી=પુરી કરી
મેર=મહેરબાની; દયા
લીલા લહેર=મજા; બધી વાતે સુખી

સમજુતી—માધવનાં માબાપ ઘરડાં, લુલાં, આંધળાં અને ગરીબ હતાં. તેઓની માધવ ઘણીજ ચાકરી કરતો હતો. (૧) માધવને એના માબાપે કહ્યું કે અમારા મનની વાત સાંભળ. જો અમારી પાસે પૈસા અને આંખો હોત તો જાત્રા કરવા જાત. (૨) માબાપનું મન પારખી લઇને તેણે તેમને સુખી કરવાનું ધાર્યું. જો હું કાવડમાં બેસાડીને જાત્રા કરાવું, તો આ એમનું દુઃખ મટે (૩) એવો વિચાર કરીને કાવડ બનાવી. અને માબાપને બે બાજુએ બેસાડયાં (૪) પછી ખાંધે કાવડ ભેરવીને જાત્રા કરવા ગયો, માધવના આવા હેતથી બધાને નવાઇ લાગી. (૫) આવા છોકરાને વાહ વાહ છે. (શાબાશ છે.) અને માબાપને પણ ધન્ય છે; જો છોકરા સારા હોય તો કંઇ દુઃખ રહે નહિ. (૬) બધી જાત્રા કરાવીને જ્યારે તે ઘેર આવ્યો. ત્યારે માબાપ ખુશ થયાં; અને ઘણાજ આશિર્વાદ દીધા. (૭) છોકરાઓ

પોતાની ફરજ બજાવી, પોતાને જે કામ કરવાનું હતું તે કર્યું, તેથી પરમેશ્વરની મહેરબાનીથી માધવ અને તેના માબાપ બધી વાતે સુખી થયાં. (૮)

સાર—જે છોકરા માબાપ તરફ પોતાની ફરજ બજાવે છે, તેને રમત ગમત અને સુખજ મળે છે.

પાઠ ૨૯.

ખેતરમાં કણસલા ઘાસ વગેરે કાપવાનું કામ.

કાપણી=કાપવાનું કામ
આમ=આ તરફ
ઉમંગે=હોંસથી
બારમાસ=એક વરસ
માસ=મહીનો
પીરસીને=મૂકીને

સંપે=એક બીજા સાથે મળીને
સદાય=હંમેશ
ઉભરાયો=થયો
સુંદર=સારો
ફાલ=પાક
લઈએ=છોડપરથી લઈ લઈએ
ખંત ધરીને=કાળજી રાખીને
કાં=શા માટે
ડુંડાં=જુવાર, બાજરીના કણસલાં

આમ=આવી રીતે
ખળે=કણસલામાંથી અનાજ છુટું પાડવાની જગા; મોટી ખળી
હૈડે=મનમાં; હૈયામાં
લણણી=લણવાનું કામ
કોળી=બાચકો; નાની પુળીઓ.
આસપાસ=આજુબાજુ
વાળુ=રાતનું જમવાનું

સમજુતી—હે બાળકો તમે બધા આમ આવો; આપણે હોંસથી કાપણીનું કામ કરીએ. જુઓ, જુઓ, પેલી વાદળીઓ વરસીને જાય છે! એ બાર મહીનાનું અનાજ આપે છે ને હંમેશાં એક બીજાની સાથેજ રહે છે. હે બાળકો૦ (૧) ખેતરમાં કેવો સારો પાક થાય છે! ચાલો આપણે કાળજી રાખીને કાપી લઈએ; શું કરવા કાલ કરીએ? (વાર લગાડીએ?) હે બાળકો૦ (૨) હાથમાં દાતરડું બાંધું લઈને આ પ્રમાણે કણસલા કાપો; અને તેનો ખળીમાં લઈને

હમેશાં કરતાં મનમાં હિંમત રાખો. હે બાળકો० (૩) અનાજ લણવાનું કામ પુરૂં થયું. હવે બધાએ આ બાજુએ ઘાસ કાપો; અને ઘાસના ચચ્ચાર બચકા લઇને બધાએ આ બાજુએ મુકો. હે બાળકો० (૪) આપણે પુળા બાંધીને ગાડામાં નાખી કામ પુરૂં કરીએ, પછી ઘેર જઇને વાળુ કરીને બધાએ પરમેશ્વરનું ભજન કરીએ. હે બાળકો० (૫)

પાઠ ૩૦.	દાણા=અનાજ	કોથળા=ગુણો
ખળાં=કણસલામાંથી અનાજ છુટું પાડવાની જગા; ખળીઓ	છુટું=જુદું	સાથ=સાથે
	સગસ=સાગ	હાથોહાથ=એકબીજાની મદદથી
	પિલાય=કચડાય	
આવાર=આ વખત	કણ=અનાજના દાણા	ખેડુત=ખેતી કરનાર
દીસે=દેખાય	ઉપણીએ=ઝાટકીએ	મહેનત=મજુરી
તૈયાર=કણસલાથી ભરેલાં	ડુંસા=ફોતરાં; છોડાં	ફળ=ફાયદો; લાભ

સમજુતી—હે છોકરાઓ હમણાં બાબ આવો. જુઓ, ખળીઓ તૈયાર દેખાય છે; ચાલો આપણે આજે ડુંડામાં રહેલા અનાજના દાણા તરત છુટા પાડીએ. (૧) જેમ બળદો ગોળ ફરતા હોય તેમ આપણે સૌ ફરીએ, જો ડુંડાં સારી પેઠે કચડાય તો તેમાંથી અનાજના દાણા તરત છુટા પડે. (૨) આવી રીતે બધું અનાજ આપણે ટોપલામાં ભરીએ અને પછી ઝાટકીએ; જુઓ, ફોતરાં ઊડી જાય છે, ને બધા દાણા નીચે વેરાય છે. (૩) આપણે સાથે કોથળાઓ લઇ તેમાં આવી રીતે હાથોહાથ અનાજ ભરીએ જો આપણે ખેડુતનું કામ કરીએ તો આપણને આજે મજુરીનું ફળ મળે. (૪)

ડ્રીલ માટે સૂચના.

૧. છોકરાઓને ઉંચાઇના પ્રમાણમાં, સીધી હારમાં, એકેક હાથને છેટે, બે પગ વચ્ચે ૪૫ અંશનો ખુણો રહે, એવી રીતે ઉભા રાખવા, પછી નંબર આપવા.

૨. નંબર બોલતી વખત દરેક છોકરો પોતાની નીચેના છોકરા તરફ મોં કરી નંબર બોલે.

૩. શિક્ષકની સામે ઉભેલી હારના છોકરાઓએ પોતાના જમણા હાથ તરફથી એટલે શિક્ષકના ડાબા હાથ તરફથી નંબર બોલવાની શરૂઆત કરવી.

૪. આગળ કે પાછળ ખસવામાં પ્રથમ ડાબો પગ ઉપાડવો.

૫. એક હારની બે હાર કરવાની રીત નીચે પ્રમાણે.

 ૧. છોકરાઓને એક, બે; એક, બે; એ પ્રમાણે નંબર આપવા.
 ૨. બેકી નંબર એક ડગલું આગળ.
 ૩. બેકી નંબર એક ડગલું જમણી તરફ. આ મુજબ હુકમ કરવો.

૬. એક હારની ત્રણ હાર કરવાની રીત નીચે પ્રમાણે

 ૧—છોકરાઓને એક, બે, ત્રણ; એક, બે, ત્રણ; એ પ્રમાણે નંબર આપવા.
 ૨—એક નંબરવાળા એક ડગલું આગળ.
 ૩—ત્રણ નંબરવાળા એક ડગલું પાછળ.
 ૪—એક નંબરવાળા એક ડગલું ડાબી તરફ.
 ૫—ત્રણ નંબરવાળા એક ડગલું જમણી તરફ.

૭. ડમ્બેલ્સ, કડાં, બારબેલ્સ વગેરે વહેંચવાની રીત નીચે મુજબ.

 ૧ દરેક હારના છેલ્લા નંબર પાસે ડમ્બેલ્સો મૂકવા પછી છેલ્લા નંબરે બે ડમ્બેલ્સ બે હાથમાં લઇ પોતાની ઉપરના

છોકરાને આપવા એ પ્રમાણે દરેક છોકરા પાસે બબ્બે ડમ્બેલ્સ થશે.

૨ ડમ્બેલ્સ ભોંય પર સામા સીધી હારમાં ઉભા મુકાવવા, ડમ્બેલ્સ વચ્ચે એક વેંતનું અંતર રખાવવું.

૩ ડમ્બેલ્સ મુઠીમાં જોરથી દાબીને પકડાવવા.

૪ રમતો અગિયાર સુધી કરાવી બારે ડમ્બેલ્સ પહેલાં મુકેલાં. હતા તે પ્રમાણે મુકાવી દેવડાવવા.

૫ એકની કૃતિ પ્રમાણે ૩, ૫, ૭, ૯, ૧૧,

૬ બેની કૃતિ પ્રમાણે ૪, ૬, ૮, ૧૦,

૬ રમતો પહેલ વહેલી શિક્ષક જાતે કરી બતાવવી.

૭ સારો મહાવરો થયા પછી છોકરાઓને પોતાની મેળે બોલીને કરવા કહેવું.

૮ એક રમત બરાબર સફાઇથી ને સાથે કરતાં આવડયા સિવાય બીજી રમત શીખવવી નહિ.

૯ દરેક રમત કરાવતાં પહેલાં "તૈયાર" અને "ચાલો" એવા હુકમ આપવા.

૧૦ "તૈયાર" કહેતાંની સાથે છોકરાઓએ ડમ્બેલ્સ લેવાને તૈયાર થઇ રહેવું.

૧૧ "ચાલો" ના હુકમની સાથે ડમ્બેલ્સ લઇ હાથ સીધા લટકતા રાખી ઉભા રહેવું.

ડમ્બેલ્સની ડ્રિલ.

હેતુ-છાતી તથા હાથના સ્નાયુ ખીલવવાનો.

રમત ૧ લી-(૧) બેઉ હાથ ઉંચા (૨) બેઉ હાથ નીચા.

રમત ૨ જી-(૧) જમણો હાથ ઉંચો, ડાબો હાથ લટકતોજ રહેવા દેવો, (૨) એથી ઉલટું.

રમત ૩ જી–(૧) બેઉ હાથ ઉંચા. (૨) બેઉ હાથ ખભાની સીધી લીટીમાં (મુઠ્ઠીઓ આકાશ તરફ)

રમત ૪ થી–(૧) બેઉ હાથ સામા (મુઠ્ઠીઓ આકાશ તરફ) (૨) બેઉ હાથ ખભાની સીધી લીટીમાં (મુઠ્ઠીઓ આકાશ તરફ)

રમત ૫ મી–(૧) બેઉ હાથ ખભાની સીધી લીટીમાં (મુઠ્ઠીઓ આકાશ તરફ) (૨) બેઉ હાથ કોણીમાંથી વાળી મુઠ્ઠીઓ ખભાને અડકાવવી.

રમત ૬ ઠ્ઠી–(૧) બેઉ હાથ સામા (મુઠ્ઠીઓ આકાશ તરફ) (૨) બેઉ હાથ કોણીમાંથી વાળી મુઠ્ઠીઓ ખભાને અડકાવવી.

રમત ૭ મી–(બે પગ વચ્ચે એક ફુટનું અંતર રાખવું) (૧) બેઉ હાથ જમણી તરફ તીરકસ લંબાવવા. (ડમ્બેલ્સ ઉભા રહે એવી રીતે.) આ વખતે ડાબા પગની એડી ઉંચી કરવી (૨) એકથી ઉલટું.

રમત ૮ મી–(૧) જમણો હાથ જમણી તરફ તીરકસ લંબાવવો. અને ડાબા હાથની મુઠ્ઠી છાતી આગળ (જમણો હાથ ને ડાબો હાથ તીરકસ લીટીમાં રહે તે પ્રમાણે) (૨) એકથી ઉલટું.

રમત ૯ મી–(પગ પહેલાં હતા તેમ) (૧) જમણો હાથ સામો ડમ્બેલ્સ ઉભો રાખવો. ડાબો હાથ પીઠગમ પાછળ ખેંચવો. (૨) એકથી ઉલટું.

રમત ૧૦મી–(૧) બેઉ હાથ સામા (ડમ્બેલ્સ ઉભા રાખવા) (૨) બેઉ હાથ પાછળ પીઠગમ ખેંચવા, (મુઠ્ઠીઓ છાતીના પાસાને અડકેલી રહે એવી રીતે રાખવી.)

પાઠવાર જોડાક્ષર તથા અઘરા શબ્દો.

દિવાળી	ઢેર	કબાટ	કુંચીઆ	ભાવ્યો
અક્ષર	બુધવાર	કોટ	ધાવણી	કર્યો
ઊગ્યાં	મુસલમાન	દહાડામાં	ઓઢણી	ક્યારે
નિશાળ	ગુજરાત	અહીં	બહેન	આવ્યા
અધમાં	શનિવાર	નિશાળીઆ	પરીક્ષા	અડાડયો
લીપણુંપે	અજવાળીઉં	શિખામણ	ચોકખાઇ	પૂછયું
સંજેરી	દરવાજા	ઠઠેર	ચોકખા	મહીના
ઘુઘરા	પાટીઉં	જ્ઞાન	ધૂળ	કંસાર
સાથીઆ	ફૂલઝાડ	નિત્ય	સાહેબ	બે લાવ્યાં
લુગડાં	ચંપેલી	દાતણ	ગંદી	મંડયો
ઘરેણાં	કસરત	નાહ્યા	ગંદા	કઢી
દારૂખાનું	ઘટ	જુઠું	ઢીલ	પાનસોપારી
દિવસ	બોક	ચિત્ત	સાલ્લા	સગાં
ફટાકડા	શીશી	શિક્ષા	ધોવડાવવાં	વહુ
ત્રીજે	નકશો	લાગ્યો	ગંદવાડ	ભત્રીજો
શુક્રવાર	ચિત્રો	ધોતડી	મોંઢા	ભાણેજ
છેલ્લો	ટાંગેલાં	અંગરખી	કંવતા	માસો
સુધી	લખોટા	લેંધી	દીલ	પીતરાઇ
રવિવાર	ચોકઠું	સુવવાસ	વરસગાંઠ	મસિઆઈ
હાઇઆત	પીરસ્યાં	હોડી	દુઃખ	ચપ્પુ

ઓરમાઈ	બબ્બે	વાદળી	નુકસાન	ગમ્યો
દૂધભાઈ	મઠુભાઇ	ધીરૂ	ખીજાયા	માછી
સાધુ	ઉજાણી	રામુ	ખુંદાય	દેસાઇ
સર્વે	આશોપાલવ	જીત્યો	ઢોર	લલ્લુ
બાથ	શંભુભાઈ	સુંદર	ઉપરાંત	વખાણ્યો
દુઃખડાં	પૈંગ્યા	મળ્યો	નક્કી	પાઘડી
ભૂલી	વઘારેલાં	કાંચળી	ઝુંડો	સાચાબોલું
કલોલ	લીંબુ	રડ્યા	છુટ્યો	મશ્કરી
ખુશી	નારંગી	વિના	મૂકી	પસ્તાય
ઓસડ	લાડુ	રડાવશો	દીવાબેન	બચ્ચાં
ક્યાં	રાંદેરી	દેડકાં	સમજ્યો	બૂમો
બોલ્યો	શેતરંજી	પથરા	પૂછ્યું	શરમાઈ
પ્રમાણે	પાંદડાં	ફેંકાફેંકી	હોશિયાર	નાખ્યા
સોરાબજી	ફુલડીઓ	ધડાધડ	સેળભેળ	છેતર્યા
કહ્યું	પાથરણું	માર્યા	સંતાવા	સપડાય
અદબ	વાડકો	ડાહ્યા	ફીકર	જુહારું
પૂછે	ચટણી	ઊઠ્યો	શાબાશ	શિઆળ
ઉતર્યા	ખુબ	પ્રાણી	પુરી	જુક્તિ
માંડ્યું	અગણિત	હંમેશાં	આદુ	કુંડાં
આવ્યા	ઉજાસ	રસ્તો	વંતાક	લણણી
વિચાર	દૂધ	ફુંફાડા	દહાડીઆ	વાળુ
ફર્યા	સ્વપ્નું	ઉંદર	બૂડે	છુટું
સાંભળતાં	શિકાર	ટોપી	પુરું	પિલાય

આંખ્યું	અચ્યું	ખુંદી	દાતરડાં	ઉપણીએ
મોંમાં	રૂપાળું	ચટકા	ત્રણ	ફુંસા
દૂર	મૂકયો	પ્રાણ	ચચ્ચાર	ઊડી
રસ્તામાં	પકડયું	લુલા	પાથરા	કોથળા
અન્ન	માંડયું	આંબળા	પહોંચ્યા	ચંદ્રમા
ભૂખ્યો	છલંગ	મનસુબો	સમડી	ત્યાંસુધી
ભિખારી	પુરુષ	સંતોષ	હાલચ્યો	નીકળયો
પ્રભુ	પોપટ	આશીશ	પટલાણી	ખુણામાં
આંધળો	પરમેશ્વર	ચતુરાઈ	કુંપળ	વિષે
અપંગ	આણ્યું	આર્યા	ઢગલા	અજવાળું
દુકાન	ઉંદરડી	ઉંડું	પીંછાં	કામઠું
કોઠી	બંડારીઉં	સુખી	હોંસીલી	ઝગઝગે
વિદ્યા	બિલાડી	ચુપાઈ	ઉમંગ	વાદળાં
ચંદ્ર	પૂછવું	ધણિ	વાદળીઓ	બેસાડયાં
લાગ્યાં	ભટ્ટી	કાઢયા	લીલાંછમ	તુરીઆ
ઢંકાઈ	સીંચ્યા	ઢબુ	વચ્ચે	ગલકી
મોઢાં	અધેલા	મુળીઉં	ચઢયાં	દરીઆ
નાખ્યું	રૂપીઆ	દડીઆ	વીટળાઇ	થાક્યાં
ઈટવાડો	શેઠ	કૂટેલી	તરબુચ	રહ્યાં
નળીઆં	ઘોડીઉં	કણક	ટુંકા	ચોકખી
કર્યા	કુહાડી	જસત	ગાંઠા	રેલમરેલા
કોડીઆ	સોય	મુકાઇ	લાવ્યાં	ઘેબરીઆ
ધાતુઓ	લક્કડફોડા	ભોંયમાંથી	ફૂલ	વરસાદ

પુછડી	સુંદર	કોહ્ગાનો	ક્યાંથી	ઢેફું
ચળકાટ	હીમડો	ધમણ	પત્થર	સમજ્યો
બિચારી	ટટાર	ગોટલો	પ્યાલું	પિત્તળ
ત્રિકોણ	ઉચું	હળદર	નીતર્યું	લુહાર
ગલગોટા	ફુટ	ઘોળજે	ભુકો	તપાવ્યો
દાડમ	ડાળીઓ	ડીઠું	પ્યાલા	ટીપ્યો
જમરૂખ	ખરબચડી	હીંડો	કહોળું	તાંબુ
લટકતું	ખુરસીઓ	કુતરો	કાદવ	દિપાય
મધપુડો	ખાટલા	શીંગડાં	સાદી	ઓળખાવ્યાં
મધમાખી	પાટલા	અમગાહ	ચુસી	વત્તા
લલકારતો	લીલુંછમ	તુટી	નિરાંત	શાક
ભુખ	હાલરડું	ફટાકડા	વાગોળવું	સઠ
દોરડાં	ધુમસ	ફાટફાટ	વગડાઉ	છેદલી
લુચ્ચા	ચીતરેલ	સોળ	ઘેટું	ટીપુ
જીવજંતુ	મશરૂ	નહિ	ક્યારે	ઠરાવ્યો
સળેલું	ચિનાઈ	દહીં	મળ્યું	ગુપચુપ
ભાવ્યું	ફુલાં	માંસ	લાગ્યું	સુરજ
આણ્યાં	હિંચોળું	જીવડાં	કુદવું	બોલાવ્યો
પડીકા	ગુલાબના	ઇંડાં	ગબડયું	મોકું
શીખવ્યું	પાંસરૂં	સૌ	ચત્તુંપાટ	મજબુત
જાંબુડો	બનાવ્યો	પારખું	દશમું	દોર્યાં
સુખડું	ગાડીઓ	પાંગરા	આંગળાં	ખતરાવવાં
શીખંડ	બોડાએલાં	દોયણાં	દુધપાક	જળકુકડી

જાહેર ખબર.

સાતમીના અર્થ જેની અંદર શબ્દાર્થ વ્યુત્પત્તિ અને રૂઢ પ્રમાણે; શાસ્ત્રીય પદ્ધતિથી વ્યુત્પત્તિ; કવિતાનું વિવરણ–સ્ફુટીકરણ; ભક્તોની ઓળખાણ. છઠ્ઠીના અર્થ જેની અંદર શબ્દાર્થ વ્યુત્પત્તિ પ્રમાણે અને રૂઢ; કવિતાનો અન્વય; સમજુતી. વ્યુત્પત્તિ; પાઠના સવાલ, પાઠનો સાર. પાંચમીના અર્થ જેની અંદર અર્થ; કવિતાની સમજુતી; વ્યુત્પત્તિ; પાઠના સવાલ; પાઠનો સાર; અઘરા શબ્દો; જોડાક્ષરો; ચોથીના અર્થ જેની અંદર અર્થ, કવિતાની સમજુતી, પાઠના સવાલ; પાઠનો સાર; અઘરા શબ્દો; જોડાક્ષર; ડિક્ટે; મુંબઇ ઇલાકાની ભૂતળ રચના. ત્રીજીના અર્થ, જેમાં કવિતાની સમજુતી પાઠના સવાલ; પાઠનો સાર; ભૂગોળના સવાલ; અઘરા શબ્દો જોડાક્ષરો; ડિક્ટે. બીજીના અર્થ જેની અંદર અર્થ, કવિતાની સમજુતી, પાઠનો સાર, ભૂગોળ, ડગમેલ્સની ડિક્ટે વગેરે. પહેલીના અર્થ જેની અંદર અર્થ, કવિતાની સમજુતી; અઘરા શબ્દો, જોડાક્ષરે. ડગપેલની ડિક્ટે, પાઠના સવાલ તથા સાર વગેરે. આગરગની નોટ જેની અંદર મૂળાક્ષર શિક્ષણ; મૂળાક્ષર લખવાનો ક્રમ; કાના માત્રા વગરના શબ્દો, બારાખડી; આંક, અર્થ, ગીત, કવિતાની સમજુતી; આંકનો ઉપયોગ, સરવાળા બાદબાકીના કોઠા, ડિક્ટે ગીત સાથે તથા સાદી ઢડાની રમત, એકથી પાંચ સુધી ઉમેરવા બાદ કરવા વિગેરે.

છગનલાલ મોતીરામ શાહ.

"મુખગણિત શિક્ષક" વગેરેના કર્તા. શાહપોર–સુરત

મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. કૃત.

લોકપ્રિય થઈ પડેલી અર્થની નોટો.

બાળવર્ગની નોટ	૦-૨-૦	કન્યા ૧લીના અર્થ	૦-૪-૦
પહેલીના અર્થ	૦-૨-૬	કન્યા ૨જીના ,,	૦-૫-૦
બીજીના ,,	૦-૪-૦	કન્યા ૩જીના ,,	૦-૭-૦
ત્રીજીના ,,	૦-૫-૦	ત્રિવેદીવા.પુ.૧,,	૦-૪-૦
ચોથીના ,,	૦-૭-૬	,, પુ.૨,,	૦-૫-૦
પાંચમીના ,,	૦-૮-૦	,, પુ.૩,,	૦-૬-૦
છઠ્ઠીના ,,	૦-૯-૦	,, પુ.૪,,	૦-૭-૦
સાતમીના ,,	૦-૧૦-૦	,, પુ.૫,,	૦-૮-૦

ચોર્યાસી તાલુકાનો નકશો બે આના.

સુરત શહેરનો નકશો છપાય છે.

"ડિક્ટેશન શિક્ષક"

બાળપોથીનો	૦-૨-૦	ત્રીજીનો	૦-૩-૦
પહેલીનો	૦-૨-૬	ચોથીનો	૦-૪
બીજીનો	૦-૩-૦	પાંચમીનો	૦-૪

ત્રિવેદિ વાચનમાળા પુસ્તક ૧લાનો ૦-૩-૦

કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક ૧લાનો ૦-૩-૦

બીજા ધોરણ માટે અનુભવ સિ.

,, અંકગણિતનાં મનોયત્ન પાંચ આના

છગનલાલ મોતીરામ શાહ.

"મુખગણિત શિક્ષક" વગેરેના કર્તા. શાહપોર-સુરત